

פרוטוקול מס' 124

מישיבת ועדת החינוך והתרבות
מיום ב', כ"ז באדר תשל"ב, 13.3.1972, שעה 11.00

נכחד:

חברי הוועדה:

א. דימלט - היו"ר
א. כץ
ש. לוין
מ.צ. נדיה
ע. פינברג-סירני
ד. קורן
א. רזיאל-נאור

מוזמנים:

ד. סטנר - היועצת המשפטית של משרד החינוך.
ד"ר סבט - משרד המשפטים.

ד"ר צ. גרינבלט - בית-הספר הפתוח, ירושלים
ד. ערגון - " " "
ג. ארנוף - " " "
א. מאיר - " " "
ד"ר מ. כספי - האוניברסיטה העברית.
ד"ר י. וינר - בית-הספר הפתוח, חיפה
ע. איילרן - " " "

מזכירת הוועדה:

ד. פלר

רשמה:

ע. הירשפלד

1. סדר היום: סיום הדיון אל "בית-הספר הפתוח".
2. חוק לימוד חובה (תיקון מס' 8), תשל"ב-1972.

היו"ר א. רימלט:

אני פותח את הישיבה.

אנו בשמע היום את התשובות לשאלות ששאלו חברי הוועדה. לפני-כן אני רוצה להוסיף שאלה אחת. בתזכיר שקבלנו מכם, באמר שהתלמידים מאשרים את המורים. האם הכוונה היא לכתות א' ב' או לכתות מסוימות, או שהאישור הוא חגיגי, לא משמעותי. אם זה משמעותי - אם רק בכתות במוכות?

ד. ערגון:

שאלה זו מופנית לד"ר לקסברג, והוא אינו כאן.

ד"ר צ. גרינבלט:

אני חילקתי את השאלות לפי נושאים. שאלה ראשונה על פילוסופיה; שאלה שניה על בית-הספר והחברה; שאלה שלישית, על הבעיות עם ילדים בשיכונני עוני. פרופסור פלקס שאל אם חופש יכול ליצור האזרח הטוב, או אולי אפילו האזרח היוצר. הוא ציטט מבאומיו של פרופסור בקנהיים מארצות-הברית, שהשמאל החדש הוא תוצרת של בית-הספר האמריקאי המתקדם.

שלושה חודשים עברו מאז פגישתנו הראשונה, ובמשך זמן זה הוגשה עצומה של 2000 תלמידי בתי-ספר תיכון לשר אלון, והיו שביתות בכל האוניברסיטאות בארץ. התקיימה הפגנה גדולה של הפנתרים השחורים; המשטרה בחיפה "שבחה" מסיבה אחת של תלמידי בית-ספר תיכון; והתקיימו הבחירות באוניברסיטת חיפה, שם השמאל החדש קיבל את רוב הקולות. בכל הדברים האלה לא היו קשורים תלמידי בתי-הספר שלנו, ולא היתה לכך השפעה של בית-הספר האמריקאי המתקדם. חשונה יותר היא אדישותם של התלמידים או הסטודנטים באוניברסיטת חיפה בבחירות. מתוך 3,500 סטודנטים, רק 1,800 הצביעו בבחירות אלה.

לא דיברנו על חופש ללא אחריות. זה היה עיקר הצגת דברינו, שאיננו נותנים לתלמידי חופש אם הם אינם חושבים על אחריותם בבית-הספר.

באמר כאן שההיפוי בא מבית-הספר המתקדם. אני חושב שזו שגיאה. זאת חשבתנו, באופן כללי, על השפעת החופש על בעיותינו.

ד"ר מ. כספי:

מר פלד שאל אם בבתי-הספר הללו עורכים ניסויים בבני-אדם. אני רוצה לענות על זה בצורה פשוטה, שכל חינוך הוא ניסוי, והוא צריך להימשך כל הזמן, במידה שאנשים יודעים בדיוק איך לעשות מהם. אם הם עושים כל הזמן אותו דבר, הם כבר לא עוסקים בחינוך. הם עוסקים בשטיפת-מוח או משהו אחר.

שאלה הפוכה שאל מר פלקס, - איך אפשר יהיה לפתוח את המערכת לכל הניסויים הללו. מאחורי זה ישנה הנחה שזה חשוב לכולם, וישנה בעייה מתודת כיצד. בתי-ספר אלה ובתי-ספר אחרים שיקומו - ואני מקווה שיקומו בהקדם עוד אחדים - מהווים מעין מעבדה. בחינוך איננו צריכים לתהות. בדבריו של מר פלקס הוצגה השאלה, מהי ההוכחה המדעית שבת-ספר אלה יצליחו. אם כן, אין שום הוכחה מדעית מראש לכל דבר חדש. קל וחומר שזה לא כל-כך חדש. לפני שלוש שנים וארבע שנים שנה בערכו ניסויים רבים בארץ. לצערי, הם נפסקים עכשיו בשל לחצים שונים ללכת להשכלה פורמלית וכו'. אבל איש לא חשב שהם נכשלו. ולהיפך, רוב האנשים, אם היתה ניתנת להם הזדמנות, היו חוזרים ומנסים לעשות זאת שוב. העניין הוא שמטרות החינוך במסגרות שונות של חינוך, בקבעות על-פי חזון וערכים. אני סבור שככל שמדינת ישראל תיטיב להבין שישנן עשרים דרכים להכשיר מורים, וככל שהיא תיטיב להבין שישנן שמונים צורות של חינוך ולא שתיים או שלוש, - כן ייטב המצב. בתי-הספר הללו הם ראשי-גשר לניסויים שונים; וכשמדביקים להם שמות וכותרות, עושים להם עוול.

בית-הספר בחיפה איננו בנוי על-פי דגם מסויים, אלא הוא פרי אישיותם של האנשים שעובדים בו. בית-הספר בירושלים איננו בנוי על-פי דגם מוחלט, מסויים, אלא הוא פונקציה של האנשים שעובדים וחיים בו. והוא הדין בכל בית-ספר. איש אינו מקים בית-ספר על "ניל" או טולסטוי רק בגלל השם שהוא יפה ומקורי, כי אם הוא עושה זאת, הוא נכשל. אפשר להקים בית-ספר על-פי מישהו. בית-ספר

על-פי רוסו. רעיונות בחינוך לא חסרים משהתחילו אנשים לכתוב. הבעיה היא שאנשים יגשימו את הרעיונות על-פי מיטב רגישויותיהם, הבנתם, יכולתם, תנאי המקום בו הם חיים, החזון של החברה שבה הם חיים וכו'. ולכן, האתגר או החידוש או הרצון לעודר את מערכת החינוך, - ולשמחתי אנו כבר נתקלים בהדים חיוביים - כי הקימו ועדות לעידוד היוזמה. שר החינוך מדבר על פיתוח אספקטים שונים שלא דיברו עליהם קודם, וכן הלאה.

בתי-ספר אלה יהיו מעבדות; מקומות שבהם מורים, אנשי חינוך שמעוניינים לבוא ולראות כיצד אפשר לחנך לשיתוף פעולה, או לפתח חשיבה, או ליצור רגישויות אסתטיות ולעודד מניפולציות טכניות בגיל רך, יכולים לראות כיצד אפשר לעשות זאת.

ברמת-רחל נערכים קורסים שונים, ומידי שנה בשנה באים לשם מאות עובדי הוראה בכירים. וכאשר אנו רוצים להדגים מתודה מסוימת, קשה לנו למצוא לענין זה את בית-הספר. אנו יכולים, כמונן, בענין מסויים לנסוע לבית-ספר בתל-אביב, ובענין אחר אפשר לנסוע לחיפה וכן הלאה, אבל קשה מאד למצוא את המורים ולהגיע אליהם.

שאלה אחרת מתיחסת לעתיד, לשנות ה-70 וה-80. שוב, אני מאד מצר שהאנשים אשר צריכים לתת דעתם על החינוך, מרוכזים בעיקר בעבר, ובמידה מסוימת בהווה, והתבונן לעתיד הוא רק תכנון של כוח-אדם, של כספים וגורמים מינהליים שאינני מזלזל בהם; אבל אינני מכיר יחידה אשר תעסוק בצדדים המהותיים של התכנון לקראת העתיד. כולם מדברים על התפוצצות האוכלוסיה, על מחסור במורים ועוד. אם נעבוד, למשל, בשיטות שאנו עובדים בהן עכשיו, בשנת 92-1990 תזדקק מדינת ישראל לכ-20% מכלל המפרבסים, שיעסקו בהוראה. כמונן שזה מצב ששום כלכלן לא ימליץ עליו ולא בוכל לעמוד בו.

מה שצריך לעשות, וזו אחת ממטרות בתי-הספר הללו, היא לאפשר למורים לפעול בצורה אחרת. יש להגדיל את הפריון הרוחני של המורים על-ידי פיתוח דרכים חדשות ולא זלזול משק המדינה על-ידי נסיון לגייס עוד ועוד משאבים. אני חושב שכשם שהטכנולוגיה והאנושות מתקדמים על-ידי הגדלת התפוקה, על-ידי הגדלת השימוש מאותה כמות של אוצרות טבע, - אוצר הטבע שלנו בחינוך הוא המורה. אנו צריכים להגדיל את התפוקה הרוחנית-האינטלקטואלית-הנפשית-חברתית של המורה.

אם כן, בתי-הספר של שנות ה-70 וה-80 צריכים היו להיות מוקמים כבר לפני עשר שנים.

ד"ר צ. גרינבלט:
התעורר ויכוח בקשר למלה "דגם". ד"ר פרי השתמש במלה דגם של בית-ספר, ואני חושב שכולנו בדעה שהדגם יכול להיות בסיס של בתי-ספר אחרים. ומעבין היה לשמוע שמר פלד, במהלך השיחה, אמר שהוא בעד טורליזם גם כן. איננו חושבים על דגם אחד, ואחרי-כך על הישגיו. אנו חושבים על ניסויים, לא רבים אולי, אבל ניסויים מסויימים בכל שטח החינוך, איך לעשות את הדבר.

אני חושב שכולנו יודעים שהבעיה העיקרית היא המורים; איך להכשיר אותם. יש לנו בית-ספר בירושלים ובית-ספר בחיפה, ואנו מקווים שיהיה עוד בית-ספר תיכון בחיפה ובית-ספר יסודי בירושלים. אנו מקווים לקיים בקיץ קורס בהדרכת פרופסור לקסנברג וד"ר כספי, שיכשיר מורים לעבודה בבית-הספר הפתוח.

בקשר לשאלה איך להקים את בתי-הספר השלה, אני רוצה לצטט מהדו"ח שלנו בנוגע לשכר-לימוד של כל תלמיד. אנו חושבים ששכר-הלימוד לשנה לכל תלמיד יהיה בערך 1,750 ל"י. בתחילת הנסיון שלנו קיימנו דיון עם מר אליעזר שמואלי בענין זה, והוא העלה את ענין המחיר, תקף את הנסיון שלנו ואמר שעלינו לחשוב על הממוצע. ובאמת התלבטתי בשאלה זו. חשבתי שהניסוי שלנו יהיה יקר מאד, שיעלה בערך 2,000 ל"י ואולי יותר. אבל השבוע קראתי בעתון 'ג'רוזלם פוסט' את הקטע הבא. (קורא את הקטע), ולפיכך אני מניין שענין המחיר איננו מהווה בעייה.

בקודה שניה היא בעיית הבנין. אנו פועלים במרכז קהילתי. איננו יכולים לסגור דלתות, ואין לנו מחסן. איננו יכולים, לפן, להשתמש בשיטות הנפלאות של בית-ספר פתוח, וחבל.

אני חושב שהמחיר איננו בלתי-סביר.

הדבר העיקרי זה המורה, והבנין, וכל הדברים האחרים.

ד"ר מ. כספי:

ההנחה הבסיסית, אם כן, שניסיתי להציג, היא שהשיפור איכות ההתמודדות עם בעיות החינוך בעתיד, תלויה בשיפור איכותו של המורה. זה צוואר הבקבוק. אזרי הוראה, שינויים מינהליים, - בים אם רפורמה כזו או אחרת; טובה או לא טובה - משאבים, כספים, - כל אלה ירדו לטמיון או יועילו רק באופן שולי, כל עוד לא תשופר איכות המורים. ניסינו, ואנו עובדים על פרויקט של גיוס אחדים מטובי בוגרי השמיניות להוראה. האנשים מוכנים לכך. קבלתי מכתב מקצין בצנחנים שמתעניין בחינוך. אני אישית מדריך שמונה תלמידי שמיניות שמעוניינים לעשות עבודת גמר במקום בחינות בגרות. זה רק בירושלים, ואני מניח שיש כאלה גם במקומות אחרים.

בקודה שניה: אין בינינו קולקטיביות רעיונית. זה יהיה משגה אם משרד החינוך לא יתן דעתו על דרכי העבודה של האנשים שעובדים בבתי-ספר אלה. בית-ספר פתוח יוצרני יכול להיות 30 דברים שונים, 30 מקומות שונים, ועשוי להיות 30 גילויים שונים. אם למשל בית-ספר מסויים נכשל, או איננו מצליח על-פי קריטריונים כלשהם (וקשה מאד לקבוע את הקריטריונים) - אין זה אומר דבר לגבי בתי-ספר אחרים. כיוון שכאמור, הקומבינציה המיוחדת במינה של מקום, זמן וחזון, היא אשר קובעת ולא הכותרת שנותנים לו בית-ספר איקס או ווי.

בקודה אחרונה היא היחסים עם משרד

החינוך. אני חושב שמשרד החינוך יעשה דבר גדול, ויהיה משרד החינוך הראשון בעולם, אם יאפשר נימנן כמה בתי-ספר כאלה, ולא יטיל אותם על שכמם הפרטי של אנשים. אותה קבוצת אנשים שמנהלת היום את בתי-הספר הפתוחים, - אנשים אלה מבזבזים את מיטב מרצם וכשרונם על גיוס כספים לתשלום המשכורת הבאה; וכל הכשרונות הגדולים שיש בהם, אינם באים לידי ביטוי כלל וכלל, או כמעט שלא, בעבודת החינוך, מפני שהם עסוקים בגיוס הכספים. משרד החינוך מסתפק באישור או בהסכמה רשמית בלבד. כלומר, מניח להם את הזכות להחשב כבתי-ספר רשמיים, ללא עזרה מינימאלית. זוהי בעייה, שלפי עניות-דעתי כדאי לתת עליה את הדעת, ומשרד החינוך יוכל אולי להיות מערכת ראשונה בעולם שמעודדת יוזמות בצורה רצינית ולא רק בצורה מוסרית או על-ידי אי-התנגדות.

בקודה שניה ביחסים עם משרד החינוך היא

ענין ההוכחות המדעיות. ניסוי חינוכי איננו דומה לניסוי מדעי. ניסוי מדעי הוא חד-משמעי. הפירות של חינוך הוא ענין של שנים. קל מאד להתרשם מדברים חיצוניים, חינוכיים או שליליים, בייחוד כאשר אנו שופטים אותם על-פי קריטריונים חיצוניים למפעל הזה. אני דוגמא אחת: רוב המורים סבורים שבעיית המשמעת, הסדר והשקט בכתה הוא תנאי הכרחי לעבודה חינוכית. במקצועי כפסיכולוג חינוכי, אם ישנו תנאי אחד לעבודה יוצרנית, הרי זה אי-שקט ושיתוף-פעולה ורעש. אני יודע מניסוי, שאצל כמה מהדוקטורטים שלי נפסק הניסוי שהם ערכו, משום שהמנהל זכנס לכתה ואמר: מה זה הכתה רועשת? זוהי בעייה שאני מבין אותה היטב, אבל על-כל-פנים, עלול איש משרד החינוך לבקר במוסד מסויים, וכיוון שיש לו מערכת קטגוריות שכבר טבועה בדמו, הוא עלול לתת במשבצות "סדר, שקט, חינוך" וכו' ציון שאיננו מן המשובחים.

היו"ר א. רימלט:

אבל יש לקחת בחשבון שכאשר יש רעש בכתה אחת, גם בשתי כתות אחרות התלמידים אינם

יכולים ללמוד.

ד"ר מ. כספי:

הרעש הזה איננו מפריע כאשר כל האנשים מרוכזים. ברור שכאשר יש כתה פעלתנית-יוצרנית אחת והיתר לא, אז זה קשה. קשה להביא הוכחות, כי ההוכחות מקובלות, ואנו זקוקים פה לאורך-רוח של שלוש - ארבע שנים. אני מקווה שמשרד החינוך יבין וישתף פעולה במפעל זה, שאיננו מפעל פרטי של כמה משוגעים לדבר. מסניב לפעולה זו מרוכזים כ-150 פרופסורים מכל בתי-הספר הגבוהים במדינה. ישנן מאות בקשות של אנשים שמוכנים לתרום בתחומי

המדע, האמנות, העשייה החברתית, העשייה הטכנית וכו'. כדאי שביוזמות אלה ישתתף גם משרד החינוך, כי אין שום כוונה להתחרות בו. נשאלה שאלה בענין זה, אבל לנו אין כוונה כזו.

ג. ארנוף: אני רוצה להתייחס לשלוש שאלות. (א) האם דמוקרטיה תגרום לפיצול מוחלט בלימודים בכיתות. למשל, אם מורה מלמד תלמיד אחד או שניים בסך-הכל. (ב) מהו תפקידו של מורה בבית-ספר פתוח, או בכיתה פתוחה. (ג) האם יש מורים שמקפידים באופן חמור, ובכל-זאת הם מורים טובים. אני מענה על שאלות אלה בצורה כללית מאד.

אינני חושב שזה דבר שלילי אם מורה עובד עם תלמיד אחד, כי לא הייתי אומר שכל התלמידים האחרים סובלים מכך. עצם הרעיון של כיתה פתוחה הוא שהתלמידים פעילים בקבוצה, והמורה מכוון ומדריך אותם. תפקיד המורה הוא לתת לתלמיד הדרכה והכוונה. זה דורש עבודה רבה, כי הוא צריך להכיר יותר את אופי התלמידים שלו, וצריך לדעת על מה כל תלמיד ותלמיד עובד, ועליו להיות מוכן לכל מיני שאלות בשטחים שונים. המורה צריך להיות גמיש לכל מה שיקרה בכיתה.

יש מורים שאינם יכולים לעבוד בשיטה זו, ובכל-זאת הם בהחלט מורים טובים. אני יכול להביא דוגמא של מורה מבית ספרנו, שהייתי מגדיר אותו כמורה קובבציונאלי לחלוטין. הוא התחיל ללמד, והתלמידים אהבו מאד את השיטות שלו והתקדמו בשעורים, אם כי נשאו כמה תלמידים מהכיתה ועברו לכתה אחרת. אבל עכשיו התלמידים חושבים שלמרות שהוא מורה טוב ומכיר את התומר, הוא איננו מתייחס אליהם כאל אנשים, וזה בהחלט מפריע, והם בתהליך הסדר עם המורה הזה כדי לשכנע אותו שמה שנעשה בכיתה זה לא כל-כך לרצונם, ואולי הוא יכול להשתפר. כמו-כן יש לנו מורה מצויינת במקצוע מסויים, אבל לא מתעניינת מה נעשה בבית-הספר. אם אנחנו אומרים שבית-הספר הוא חברה, אז אינני חושב שהאיש הזה מתאים לבית-הספר, למרות שהוא מורה מצוייני.

הבוקר דברתי עם מורה שלנו, שעוסקת בהוראה כבר 20 שנה. היא אמרה לי שזו פעם ראשונה בעבודתה כמורה, היא עושה דברים באופן רשמי, מה שהיתה עושה במשך כל השנים באופן בלתי אוקי או ללא ידיעת המנהל. באופן כללי אפשר לומר שהיא מרגישה עצמה מספיק חופשית לעשות בסיונות בכל זמן שהוא. וזה מתייחס למה שד"ר כספי אמר, שבבית-הספר שלנו יש אוצר של כשרונות, והשאלה היא כיצד אנו יכולים לפתח כשרונות אלה, גם של המורים וגם של התלמידים. מנסיוני אני יודע שבית-הספר בדרך-כלל מגביל את האפשרות שלי להוציא את מה שיש בתוכי; ואנו רוצים לתת לתלמידים ולמורים גם כן.

אנו מדברים הרבה מאד על היחסים בין המורים והתלמידים ומייחסים חשיבות רבה לנושא זה.

נשאלה שאלה בקשר לחלקם של התלמידים בבניית תוכנית הלימודים. למעשה, התלמידים עצמם בוים את תוכנית הלימודים. כלומר, בניית התוכנית היא בידי המנהלים, המורים והתלמידים. התלמידים בקשו, למשל, חוג בפסיכולוגיה, ואמנם נפתח חוג כזה בסתיו. עכשיו הם בקשו שמקצוע זה יכנס למסגרת יום הלימודים הרגיל, בבוקר. בשליש הבא יכנס מקצוע זה כמקצוע רגיל.

יש לנו גם ועד חינוך של התלמידים. הועד הזה מאד פעיל, ועכשיו הוא עורך מחקר בשאלה מה בדיוק רוצים התלמידים ללמוד. אני מתכוון להשתמש בתוצאות מחקר זה ובידע שנקבל ממנו, כדי להכין ולבנות לפיו את תוכנית הלימודים של התלמידים. כלומר, אנו רואים את זה כשיתוף-פעולה בינינו.

ד"ר צ. גרינבלט: נשאלה שאלה כמה מההורים יכולים להשתתף בבית-הספר. יש לנו הורה אחד, יעקב מלכין! מייסד בית רוטשילד בחיפה, שהוא מעוניין מאד בעבודה קהילתית. הוא היועץ לפרוזדור ירושלים ועובד עכשיו בטל-שחר. באסיפת הורים בטל-שחר - כך הוא כותב לנו - כאשר ספרתי על בית-הספר ועל ייחודו, עורך הדבר התלהבות כללית, והורים הביעו נכונות להקים בית-ספר דומה בכפרים. הם מנקשים לעזור להם למצוא מנהל, ושילדים שלנו יהיו מורים אצלם לא רק לתלמידי בית-הספר, אלא גם להורים. אני חושב שיש לנו כאן הזדמנות

לעשות את החברה כמו בית-ספר, אם יש לנו קצת דמיון. בית ספרנו הכין אופרה, והשתתפות החורים בדבר זה היא גדולה מאד. אני בטוח שבית-ספר קטן כשלנו יכול לשמש דוגמא, ולא רק בירושלים.

נשאלה שאלה מדוע איננו עובדים עם ילדים משיכוני ערבי. עד עכשיו לא קבלנו כל תשלום ממשרד החינוך. ולהיפך, אנו שלחנו ילדים שלנו לבית-ספר כ"ח; הם גנו תוכנית במדע, ואמרו: ובהצלחה גדולה.

מ.צ. בריה:
בדרך-כלל הנעייה החמורה של בתי-הספר שלנו הן הכתות הגדולות מאד, שאינן מאפשרות למורה להגיע לכלל חינוך. כל הניסויים האלה שבדרך-כלל נעשים על-ידי קבוצת מורים בלהבת ובקבוצת תלמידים קטנה, נדמה לי שיקר ההצלחה שלהם איננה בזכות השיטה החדשה, אלא בזכות המסירות הישנה-נושנה, ובאותה מסירות או אותה התלהבות, או אותה כמות זמן שנותנים התלמידים, אפשר להצליח בכל השיטות בעולם. קובעת כאן המדיניות של המורה לתלמיד. התלמיד מרגיש את זה; אז כל מה שחביב על המורה, חביב גם על התלמיד. משום כך, כאשר מספרים לנו על הצלחות בקבוצה קטנה, זה דבר מובן מאליו.

אנו מוזמנים לראות כתה פעלתנית. אני מאמין באמונה שלמה שאותה פעלתנות, אילו היתה נעשית בילדים טעוני טיפוח, אפשר היה להעלות את רמתם של תלמידים אלה לאותה רמה, בזכות הפעלתנות. והצלחנו שם לא פחות מאשר באלה.

השאלה העומדת לפנינו היא, איזה "רצפטים" אתם מציעים לנו בשביל רוב בתי-הספר במדינה, שכרגיל יש להם כתות של 40 תלמידים. הרי אנו עוסקים בתלמידים בתונים ובמורים בתונים. מה מהדברים היפים שלכם אנו יכולים להעביר לבית-הספר כמו שהוא? אם תסבירו לנו איך אפשר לעשות זאת, אנו יכולים לעודד את מפעלכם, כי הוא יכול לשמש דוגמא לכל.

ד"ר שוחט:
ברצוני להעיר הערות אחדות לדברים שהושמעו היום ובישיבה הקודמת.

אינני רוצה להתייחס כלל לנושא הכללי של חופש. הדברים ששמענו כאן, עם ההנמקה שהנה בחיפה, בירושלים ובתל-אביב היו התפרצויות, אף-על-פי שכאן השיטה היא לא כמו באמריקה, - הנמקה זו אינה קובעת את הדברים. אני רוצה להתייחס לכמה דברים קובקרטניים (א) ד"ר כספי, אין כל חשש של התחרות מצד משרד החינוך. ככל שירבו בתי-ספר מסוג זה או אחר, למשרד החינוך יש די עבודה בקיום מערכת החינוך בארץ. השאלה איננה שאלה של התחרות. משרד החינוך מעוניין ביוזמות בתחום החינוך. הוא גם מעודד פלורליזם בשיטות הוראה, והוא מוכן לעודד כל אפשרות של הנהגת שיטות חדשות, במידה שיש לשיטות אלה על מה לסמוך; אם על מה שאתה קורא על יסוד מדעי או על יסוד בסיון, או על יסוד אישיות חינוכית שאפשר לסמוך עליה, שהיא רוצה לעסוק בחינוך, או גישה מדעית או בסיונית שאפשר לקבל אותה. אנחנו גם מעוניינים בחידושים במבנה בית-הספר ובמבנה תוכנית הלימודים.

חברת הכנסת רזיאל-נאור שאלה כיצד נערכת תוכנית הלימודים. אין עקרונות קבועים לעריכת תוכנית לימודים או מקצועות שנלמדים בבית-הספר. יש דברים מקובלים בעולם מתוך גישה מסוימת של תפיסת המושג של השכלה כללית, ולפי זה יוצרים מערכת של מקצועות הנלמדים בבתי-הספר. הכל בתבאי אחד, שכשעומדים לעשות ניסוי כזה, להקים בית-ספר כזה, ואם משרד החינוך צריך לתת אישור לענין זה, או אם ועדת החינוך והתרבות של הכנסת צריכה לחוות דעה חיובית, - אנו צריכים להיות בטוחים שמאחורי הדבר הזה יש אחריות ציבורית, מדעית, חינוכית. ד"ר כספי אמר שאם קבוצת אנשים רוצה להקים מוסד חינוכי שיש לו אחריות חינוכית, צריך שתהיה קולקטיביות רעיונית לאנשים אלה העומדים להקים מוסד חינוכי.

ד"ר מ. כספי:
במוסד עצמו, אבל לא מאחרי הענין.

ד"ר שוחט:
צריך לדעת לאן היא חותרת ומה היא רוצה להשיג בזה. יש לנו אחריות כלפי הילדים

וההורים, ויש למשרד אחריות כלפי הציבור. הציבור הטיל על המשרד את האחריות להחזקת מערכת החינוך וקידומה, ומשום כך הוא צריך לשמור על עצמו, בתוקף היותו מוסמך על-ידי המדינה לקיים את מערכת החינוך. אז עם כל הליברליות, יש דברים שמשרד החינוך מוכרח לשמור עליהם. אלה הם לאו-דווקא אותם קריטריונים שהזכרת, כמו משמעת ושקט.

ב-16 בחודש תצא ועדה מטעמנו לבית-הספר בחיפה. אלה אנשים מנוסים בחינוך היסודי, שיוצאים לראות מה מתרחש במוסד זה. הם יבדקו, יראו, ישמעו ויחוו דעה. אותו דבר נעשה גם בירושלים. לא מתוך כוונה לבדוק לפי הקריטריונים הקיימים, אלא מתוך הרגשת אחריות חינוכית. אלה דברים שהמשרד חייב לעשות. זה מה שאני יכול ברגע זה לומר.

א. רזיאל-נאור:

ביחס לתוכנית הלימודים - אני מבינה שצריך לתת לתלמידים לבחור את הדברים הקרובים לליבם. צריך להציג לפנייהם מבחר מסויים, וכל אחד יבחר לו את מה שליבו נוטה אליו. אבל בחירה איננה עדיין יצירת תוכנית לימודים. מפני שכדי לערוך תוכנית, צריך לדעת הרבה מאד. צריך להכיר את המקצועות באופן יסודי, את השיטות ואת ספרי הלימוד. ואחרי שיודעים הרבה, אז מגיעים למסקנה שלא יודעים כלום, ואז אפשר אולי להרכיב דבר-מה. אבל הילד שעוד לא יודע - לפי מה יבחר? לפי מה הוא יקבע שהוא רוצה פסיכולוגיה ולא תלמוד? והאם רעיון שעולה בליבו של ילד הוא באמת רעיון שהוא פרי שיקול או החלטה או ידיעה, ולא בחזקת איזו קפריזה שהוא להוט אחרי המקצוע הזה או האחר? גראה לי שפה מוענקת יותר מדי חרות בידי התלמידים לקבוע בעצמם את מערכת הלימודים שלהם. ובגיל כזה של חטיבת הביניים או בית-הספר היסודי, גראה שזה דבר בטרם עת; ובסיונות כאלה בטרם עת ובלי ביסוס קודם, יכולים לפי דעתי להביא רק לידי כשלון.

השאלה היא מה מקנה לילד זכות כלפי עצמו וכלפי חבריו לומר: אני רוצה ללמוד את המקצוע הזה והזה, ורצונו של הילד הופך להיות נוהל ונוהג בבית-הספר. גדמה לי שבצורה זו אנו מעודדים שרירות. כי ילד שיש לו השפעה בחברת הילדים, - מכיוון שהוא רוצה אלגנדרה או ארכיאולוגיה, אז כל הקבוצה רוצה ארכיאולוגיה. אם כן, מדוע רצונו של מיכאל עדיף על רצונו של המורה של מיכאל? מה מצדיק את התביעה הזאת של הילד?

ד. קורן:

הבסיונות האלה הם ברוכים, ומשרד החינוך צריך להתייחס לזה בחיוב רב. יש לתת לזה את התבאים של גיסו. עד כה, גדמה לי שזה לא היה. אנו שומע שוועדות עומדות לבקר במקומות אלה, ואני מקווה שזאת תהיה התעוררות כדי לעשות משהו. מדאיגה אותי העובדה שסמינרים שלנו אינם ערוכים לשיטות הוראה כאלה, שהן נראות לי כשיטות טובות. ד"ר כספי מלמד חוגי מורים, ובמידה שהוא שוחח עם תלמידיו, הוא נוכח לדעת שהם אינם בנויים לזה. הם בנויים לפי שיטה שהוקנתה ממש ליהושע, מיהושע לזקנים וכו', וכך גם כפי שאנו למדנו.

לכן אני חושב שיש להתחיל בשינויים באוניברסיטאות ובבתי-הספר למורים. בשעתו עסק בכך סמינר אורנטיים, בזמן האחרון קצת "חתכו" או "חטבו" אותו, אבל הוא עדיין הסמינר הטוב ביותר.

ד"ר כספי אמר לנו שישנם 150 אנשי מדע בתחום החינוך שמוכנים לפעול בעניין. אם כן, אדרבה, צריך להתחיל בכך מהאוניברסיטה.

ה. לוי:

אגביל את עצמי לשתי שאלות בלבד. (א) מדוע מייסדי בית-הספר החינוך התופשי בחרו לעצמם שיטה של בידוד, של הקמת בית-ספר מיוחד בחיפה ובירושלים. מדוע לא הציגו המורים והיוזמים את עצמם לפעילות חינוכית אשר תשפיע על בתי-הספר הקיימים? מדוע לא פנו למשרד החינוך בהצעה שכמה מן המורים או מן המחנכים ההוגים את הרעיון הזה של חינוך חופשי יותר, ישוּבְּצוּ לעבודה בבתי-ספר קיימים, תוך כדי הבטחת האפשרויות והתבאים הדרושים לכך.

ראיתי בתי-ספר כלליים בארצות שונות, ובתוך בתי-ספר אלה ראיתי כתות פתוחות. הן קיימות ופעילות, והן משפיעות במידה מסוימת גם על חבר המורים. שהרי אם הרעיון העיקרי הוא לעודד יוזמה ולהגביר את מידת החופש ולהבטיח אוטונומיה חינוכית יותר, בדמה לי שאת המטרה הזאת אפשר היה להשיג במסגרת קיימת, מאשר על-ידי הקמת מסגרת בפני עצמה.

(ב) האם אתם תובעים לעצמכם זכות פיקוח בלעדי על המורים ועל הרכב התלמידים, או אתם מסכימים שמשרד החינוך יהיה - ואינני דואג כאן לסמכותו של משרד החינוך - אבל אני שואל אם אתם מציגים לנו תביעה קיצונית לחלוטין, שתאמר שאתם בעצמכם תבחרו את התלמידים והמורים, מבלי שתהיה למשרד החינוך אפשרות להניע דעה. אני, למשל רואה שבבית-ספר שיש בו 60 תלמידים, ודאי יש מספר מורים מספיק לחינוכם של מספר תלמידים גדול יותר. רציתי לשאול אתכם, האם אתם חושבים שמותר לנו למדינה ולדרוש ממנה הקצבה של 1,750 ל" לחינוכו של ילד, כאשר משרד החינוך גותן בכל מקום אחר רק 500 ל"?

ע. פינברג-סירני:
לאחר שבאתם אלינו והצגתם את הדברים כפי שהם - במה אנו יכולים לעזור לכם?

היו"ר א. רימלט:
אני רוצה לברך את אורחיינו, מורים בבית-הספר הפתוח בחיפה, ד"ר י. וינר והגב' איילון.

אני מבקש לשלוח לנו בכתב את התשובות לשאלות שבשאלו, כפי שאנו נוהגים לעשות עם משלחות מכוונות אחרות. אנו נחלק את החומר לחברים, וביעזרנו כאשר נסכם בענין, ולאחר שבנקר את בתי-הספר. תודה רבה לכם.

אני רוצה להודיע לחברי הוועדה שקבלתי היום מכתב ממנהלי אגף החינוך בעיריית תל-אביב, שמועצת התלמידים של בתי-הספר התיכוניים רוצה להיפגש עם חברי ועדת החינוך. יש שתי אפשרויות: או שנקבל אותם בירושלים, ויבואו הנה כ-50; או שביפגש אתם בתל-אביב, ויהיו כ-400. אני מציע שביפגש אתם בתל-אביב בפגרה.

א. רזיאל-נאור:
אני רוצה לדעת מה בכלל עוד על הפרק.

היו"ר א. רימלט:
הנושא לא נמסר לנו, אבל אני מניח שידובר על בחינות, תוכניות לימודים וכדומה.

א. רזיאל-נאור:
אני חושבת שמוטב לנו לקבל אותם בירושלים, כי עצם הנסיעה מתל-אביב לירושלים היא גם כן משהו. מוטב שהם יעלו לכנסת כדי לשטוח את טענותיהם בפני הכנסת. אני שמחה להיפגש עם תלמידים, אבל אם אין נושא ברור ומוגדר, אז מוטב כאן.

היו"ר א. רימלט:
הנושא הוא בעיות החינוך במדינה. אם נקיים את הפגישה בכנסת, נוכל לעשות זאת כאשר יפתח כנס הקיץ של הכנסת.

שאלות

א. רזיאל-נאור:
בענין בית-הספר ממלכתי דתי "בירב" בצפת, אני מבקשת לדעת ממשרד החינוך אם כבר הוחלט לעשות דבר-מה, ומה אתם חושבים לעשות. ביום 29.12.65 הופיעה בעתון "מעריב" הודעה ש-22 כתות חדשות ייבנו בצפת במקום הכתות הפסולות, ועד עצם היום הזה לא נעשה דבר.

בענין שביתת הסטודנטים באוניברסיטת בר-אילן, אני מבקשת לדעת מדוע היתה השביתה, מה השיגו, ובאופן כללי בנושא שביתות הסטודנטים. האם אי-אפשר היה להסדיר את הדברים האלה ללא שביתת סטודנטים?
ד"ר שוחט:

אני מבין שהשאלה השניה לא מופנית למשרד החינוך.

היו"ר א. רימלט: השאלה מופנית לשר החינוך, שהוא יושב-ראש המועצה להשכלה גבוהה.

ש. לוי: בענין שביתת הסטודנטים, אולי אנו יכולים להזמין הנה את רקטור האוניברסיטה-יטה או נציג מוסמך של המוסד ולשמוע ממנו פרטים על כך.

היו"ר א. רימלט: אינני חושב שבשלב זה בוכל להזמין את רקטור האוניברסיטה, בשל חוסר זמן. הוא חזר ארצה ביום חמישי, ואז התחיל הדיון. יתכן שהרקטור קצת תקיף בדברים אלה, וזה גרם לכל הסיבוכים.

- - - - -

חוק לימוד חובה (תיקון מס' 8), תשל"ב - 1972

היו"ר א. רימלט: אני רוצה לחזור לענין חוק לימוד חובה (תיקון). היו עדיין הערות שדרשו הבהרה. הערה אחת היתה של חבר הכנסת ידיד, שאיבנו כאן, שאותה אי-אפשר לפתור במסגרת חוק זה. אני חושב שאם יש לחברי הוועדה רעיון כלשהו, איבנו יכולים להצמיד אותו לתיקון חוק זה, מאחר ותיקון זה עוסק רק בענין העלאת עונשים. יש מקום להצעה, במידה שהדבר איבנו כלול בחוק הנוצר. אז יש מקום להצעת חוק פרטית, כפי שחבר הכנסת לוי הציע בקשר לילדים חריגים, וזה יועבר אלינו לטיפול.

מה לעשות בילדים אלה - זאת בעייה, אבל לא בוכל לפתור אותה במסגרת העלאת העונש למשפחות שלא עושות דיין בדרך. חברת הכנסת רזיאל-באור חוששת מהטלת עונש מאסר על, אם, וגייתוד כשהיא משאירה בבית ילדים רבים.

היועצים המשפטיים עזרו לנו, שלאור התוספת, ביי-המשפט איבנו יכול לדרוש ללא חרות-דעת של אדם כשיר לעבודה סוציאלית. כלומר, עובד סוציאלי של הרשות המקומית. איבני חושב ששופט בישראל ישלח אם או אב ממשפחה מרובת ילדים לבית-הסוהר; או ישלח רק את האם, כאשר האב איבנו בנמצא, ויפקיר את הילדים. כי אם האב לא בנמצא, זה די סביר מדוע האם איבנה יכולה להשתלט על הילדים.

משום כך, מאחר וכולנו מסכימים להצעת התיקון, אני מציע שבקבל את הצעת החוק, ואת כל יתר הדברים הקשורים בילדים שאינם מבליים בבית-הספר, נצמיד לחוקים אחרים.

א. רזיאל-באור: זה משונה מאד. החוק קובע כאן: "לא למד הילד או הנער באופן סדיר במוסד חינוך מוכר, דינו של כל אחד מהוריו מאסר שני חדשים או קנס אלף לירות". עונשים אלה להורים שילדיהם אינם לומדים באופן מסודר, בדרך-כלל אין להם אלף לירות. אז יהיה מאסר. כתוצאה מהמאסר, האווירה בבית לא תהיה כזו שהילד ייפנך לתלמיד הראשון בלימודים בכתה. על-כן, קשה לי מאד לקבל את זה. אני מכירה את השכבות האלה שלהן הענין בוגע. אני מבינה אם מטילים קנס בסכום של 50 ל"י או 100 ל"י, אבל לא בסכום גבוה של אלף לירות.

ר. סטנר: אני חושבת שחברת הכנסת רזיאל-באור שוכחת, שבדרך-כלל מדובר באנות ששולחים את הילד, לנצל אותו לעבודה. אם העונש הכספי קטן, אז כדאי לשלוח את הילד לעבודה, וזה משתלם מאד. הרי במי מדובר, ומתי בכלל מטילים את העונש? אם ההורים הם מאותו סוג שחברת הכנסת רזיאל-באור דברה עליהם,

הרי שלגביהם קיים חוק הנוער (טיפול והשגחה). ילד שמשוטט ושולומר הנפשי והחינוכי בסכנה, אז משרד הסעד, באמצעות קציני הסעד שלו, יכולים לסדר אותו אצל אומנים. אינני סבורה שהעונש אשר בית-המשפט יטיל, הוא יטיל במקרים כגון אלה שחברת הכנסת רזיאל-נאור דברה עליהם. להיפך, אני סבורה שהוא יטיל את העונש על הורים שלגמרי לא מתאימים לחסרי האובדים, אלא שרוצים לנצל את ילדיהם למטרות רווח. דבר זה אני סבורה שיש צורך למנוע; והעונש הקטן הקיים היום, איננו מונע כלל.

היו"ר א. רימלט:
אני מבין שהגב' רזיאל-נאור מתנגדת לעצם הטלת עונש מרתיע על הורים שאינם שולחים את ילדם לבית-הספר, והילדים מקבלים את מרות ההורים, וההורים אינם רוצים לשלוח אותם. כלומר, לא שההורים רוצים לשלוח אותם והילד איננו רוצה ללכת. בענין זה בצטרך להצביע.

ד"ר סבט:
ישנם כמה עשרות ילדים שאינם מבקרים בבתי-ספר, וזו תופעה שהדאיגה את משרד החינוך. בין אלה יש שתי קבוצות: אחת, שההורים אינם רוצים לשלוח אותם. לאבא כדאי לקחת את הילד לעבוד אתו, מאשר לשלוח אותו לבית-הספר. לגבי הורים אלה מכוון התיקון. רוצים להגדיל את העונש על-מנת שההורים ידעו שהם צריכים לשלוח את ילדם לבית-הספר. הקבוצה השנייה היא זו שעליה דבר חבר הכנסת ידיו, שהילד איננו רוצה ללכת לבית-הספר. לגבי ילדים אלה יש חוקים מיוחדים. משרד החינוך נוקט באמצעים על-מנת להכניס את כל הילדים האלה למסגרת של חינוך; ואם כל זה לא יספיק, אני מקווה שמשדד החינוך ומשרד המשפטים ימצאו דרך על-מנת לקבוע את סוג הטיפול הדרוש לילדים אלה. על-כל-פנים, החוק הזה מופנה לילדים שההורים חושבים להעסיק אותם בעבודה. על הורים אלה יש להטיל עונש מינימאלי. אחרת, ההורים לא ימלאו את תפקידם.

אני רוצה להזכיר לחברת הכנסת רזיאל-נאור, שבזמנו באמר "אלא אם הוכיח שעשה כמיטב יכולתו", בלי לומר "מעל לכל ספק סביר". והיתה הצעת חוק פרטית שנחקקה בכנסת, שהוסיפה את המלים "מעל לכל ספק". כי היו מקרים שההורים אמרו שהם מבטיים לשכנע את הילד ללכת לבית-הספר והוא איננו רוצה. עכשיו אנו מוסיפים את המלים "מעל לכל ספק סביר", על-מנת שיכנס במינוח הכללי שלנו בבתי-המשפט הפליליים. אנו רוצים למנוע תופעות שההורים מנצלים את ילדיהם.

א. רזיאל-נאור:
אולי אפשר לכתוב במפורש שההורים רוצים לבצל את הילד?

ר. סטנר: זה דבר שקשה מאד להוכיח.

היו"ר א. רימלט:
בדרך-כלל הרשויות המקומיות מסתדרות עם ההורים. הענין מתחיל עם מנהל בית-הספר, שהוא מדבר עם אחד ההורים. זה לא דבר אוטומאטי שמיד מגישים משפט. קיים טיפול רב לפני-כן, ובכל רשות מקומית יש ענין לא להגיש משפט. על-כל-פנים, אם על דעת כולם יש צורך בעונש מרתיע, בראה איך זה יפעל.

ד"ר סבט:
אנו חושבים שהמונח הסביר הוא "מעל לכל ספק סביר".

היו"ר א. רימלט: אני מעמיד להצבעה את סעיף 1.

ה צ ב ע ה

בעד	-	3
נגד	-	1

חוק לימוד חובה (תיקון מס' 8), תשל"ב-1972 - בתקבל.

תודה רבה. הישיבה בעולה.